

Vorm, betekenis en gebruik van het imperativische participium in het Nederlands

Evie Coussé & Albert Oosterhof

Naast de imperatiefvorm van het werkwoord en de imperativische infinitief heeft het Nederlands een derde vorm die als imperatief gebruikt/geïnterpreteerd kan worden, namelijk het voltooid deelwoord ('participiële imperatief', Rooryck & Postma 2007). Omdat deze constructie een nogal beperkte productiviteit heeft, is het met behulp van corpusdata mogelijk een zo compleet mogelijk inventaris te presenteren van de werkwoorden waarvan het voltooid deelwoord als imperatief geïnterpreteerd kan worden. Vanwege de beperkte productiviteit van de constructie formuleert Hoeksema (1992) de hypothese dat zulke imperatieven gelexicaliseerd zijn.

Onze paper gaat over de distributie van dit type imperativische constructie en over de vraag in welke mate de relevante verzameling werkwoorden inderdaad volledig gelexicaliseerd is. We zullen laten zien dat de constructie niet gekarakteriseerd kan worden als een heterogene verzameling participia met een lexicaal bepaalde gevoeligheid voor gebruik als imperatief. Een dergelijk uitgangspunt kan de opvallende overeenkomsten wat betreft vorm, betekenis en gebruik niet verklaren. Eén observatie, die niet eerder is gerapporteerd, is dat imperativische participia zonder uitzondering zwak vervoegde werkwoorden zijn.

Onze inventaris laat zien dat er vier subcategorieën kunnen worden geïdentificeerd binnen de verzameling imperativische participia, die kunnen worden onderscheiden op basis van betekenis, vorm en gebruik:

- vormen van het subtype *opgehoepeld* hebben het prefix *op-*, drukken het bevel uit om weg te gaan en hebben een informele, agressieve connotatie.
- vormen van het subtype *ingerukt* hebben ook een prefix (maar niet noodzakelijk *op-*), drukken het commando uit om in te rukken en worden gebruikt in militaire en daaraan gerelateerde contexten (zoals het brandweerwezen).
- vormen van het subtype *opgelet* hebben het prefix *op-* en drukken een waarschuwing uit om voorzichtig te zijn.
- vormen van het subtype *niet getreurd* worden geïntroduceerd door het negatiepartikel *niet* en drukken een aansporing uit om te stoppen met twijfelen over het al of niet uitvoeren van een bepaalde handeling.

In onze paper worden deze eigenschappen ook bekeken vanuit het perspectief van cognitieve grammatica (Langacker 2008) en constructiegrammatica (Goldberg 2006). Het imperativische voltooid deelwoord zal worden geanalyseerd als een constructie ingebed in een constructienetwerk, waarbij relaties worden gelegd met enkele vormelijk verwante constructies. Verder kan het imperativische participium worden gezien als een constructie met een aantal gemeenschappelijke eigenschappen, die kan worden opgesplitst in vier deelconstructies met eigen kenmerken.

Een aspect van de analyse van Rooryck & Postma dat relevante vragen oproept, is dat sommige van hun generalisaties alleen van toepassing zijn op een subset van de verzameling imperativische participia. Rooryck & Postma (2007: 285) stellen bijvoorbeeld dat "participial imperatives (...) are systematically formed with particle verbs, in most if not all cases containing the particle *op*". Deze generalisatie is echter niet van toepassing op de subtypen *niet getreurd* en *ingerukt*. Onze paper presenteert een constructionele visie op het imperativische participium waarin zulke eigenschappen toegepast kunnen worden op een deel van de subtypen van de constructie.

- (1) a. o.a. *opgerot* – *opgesodemiederd* – *opgedonderd* – *opgehoepeld* – *opgekrast...*
 b. *ingerukt* – *opgemarcheerd* – *ingepakt* – *opgerukt* – *afgemarcheerd* – *uitgerukt*

- c. *opgelet – opgepast*
- d. o.a. *niet getreurd – niet geklaagd – niet gezeurd – niet getreuzeld – niet gedraald...*

Referenties

- Goldberg, A. E. 2006. *Constructions at work, The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoeksema, J. 1992. 'Bevelende zinnen zonder polaire tegenhanger.' In: H. Bennis & J. W. de Vries (red.) *De binnenbouw van het Nederlands*. Dordrecht: ICG Publications. 125-131.
- Langacker, R. W. 2008. *Cognitive Grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Rooryck, J. & G. Postma. 2007. 'On participial imperatives.' In: W. van der Wurff (red.) *Imperative clauses in Generative Grammar*. *Linguistik Aktuell/Linguistics Today* 106. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 273–296.
-